

ПРИЧЕ „ДНЕВНИКА“

Искрица

Тамара Лујак

Живот је светлост која тече у таму без дна.
Октав Бибер



Последњи дах истекао је из Ветрена. Није се зачуло томе. Изненадила га је међутим брзина којом се обрео у мраклу мраку. Као да је неко једва чекао да пређе на онај свет.

Почео се по свежје обријаној глави.
Куд сад?

Титрани пламичак у даљини понуди му одговор.

Одлучио је да га следи. У овој тмници ионако ништа друго није имао да ради.

Пламичак је, попут немирне, несталне ватрице, час завијао улево, час хитао у десно, као да прелази невидљиве препреке, пролази кроз силет замршених ходника.

Није осећао ни страх ни замор. Није било хладноће, нити ледепог даха испуштеног кроз поспнице.

Само пут.

Вијугав и кршевит, ако је могао да суди по неваљалим камицима под несигурним погама.

Руке је држао у деловима усних панталона, као да је изашао у, тако му драгу, поподневну шетњу.

Трудно се да не мисли о ономе што га чека на крају пута.

Мисли су му непрекидно врлудале. Преиспитивао је, наравно, све животне одлуке – и оне које је донео и оне које није – а утеху није могао да пронађе, чак ни у ономе што је већ претрпео – смрти и трајном непостојању, брисању из Књиге живих.

Али вечито непостојање овако изгледа, помислио је, и није баш тако забавно.

У то искрица-водиња затрепери и јурну попут стреле.

Потрчао је као по команди, бојећи се да остане сам у мраку.

Смешно.

Мртав је, а и даље се боји мрака.

Није дуго трчао.

Наједном се обрео пред ваљним проширењем и стао, као зацупан стакленом преградом, пред призором који је угледао.

Допина која се пружала дубоко доле, пулсираше је ситном, жмиркавом светлошћу у благом, постојаном ритму.

Задрхтао је, опхрван силним емоцијама.

Какав је, забoga, ово град!

Загрицну се при помисли на Бога, као да је у костима осећао да Он са овим местом нема никакве везе.

Аво га је створио по свом лику, оида би Ветрен требало да буде бесмртан, зар не? А не да се налази овде, падомак Града мртвих.

Уздахнуо је на ту немилу помисао и слегнуо раменима, препуштајући се, као и безброј пута до тад, злехудјој судбини.

Искрица-водиња стрпљиво је лебдела у ваздуху, чекајући га.

Када је најзад био спреман, дубоко је удахнуо и започео спуштање.

Пламичак је затреперио понавн сјајем и наставио да га води.

Спусти се биво дуг и мучан, па опет, није се замарао, није очајавао. Где је па другде имао да буде, шта друго да ради?

Кад се напокон спустише, нађоше се на рубу милионског града. На веселешким мрочним капима дочекала га је висока лепушава сен. Нежно се њакала тамо-амо, као пошева благим поветарцем.

Пламичак се пажљиво смести на њен испружени длан. Сена нешто шапну, искрица затрепери јаче и одлете, изгубивши се у маси њој слепих.

Добродошла, Ветрен је јасно могао да чује мисао у својој глави. Са нестрпљењем смо вас очекивали.

Зашто баш мене, изненађено ће Ветрен. Ничим писам задужно човечанство, писам био славан, нити успешан. Водио сам тих, обичан живот.

Тако не највише волимо, мени ће сен.

Али... Зашто?

Они свијају најјаче.

Кад то чу, необична се топлива разли Ветреновим телом, ако је тело и даље имао.

Светлост је оно што нам највише треба у овом самотном свету, закључи сен и показа драгом госту на грандиозним вратницама.

Ветрен се осмехну и смело закорачи у Град. ■

ИНТЕРВЈУ: ДЕЈАН ТРАЈКОВСКИ, ФИЛОЗОФ, КЊИЖЕВНИК И ПРЕВОДИЛАЦ

Идеална формула за писце и издаваче

Писац и преводилац Дејан Трајковски, оснивач и директор међународног књижевног фестивала „ПРО-ЗА Балкан“, власник и уредник у издавачкој кући Прозарт медиа, учествовао је на Панелу о представљању националних књижевности на овогодишњем Fellowship програму који организује Културни центар Војводине „Милош Црњански“. „ПРО-ЗА Балкан“, који је Трајковски основао 2012, највећи је и најважнији прозни фестивал у Северној Македонији, а годину дана касније креће и Програм стипендирања у Скопљу који је намењен страним издавачима, директорима фестивала и менаџерима програма, књижевним агентима и скаутима, тако да је Северна Македонија била међу првим земљама у региону које су успоставиле ову врсту позивног програма, познатог као Fellowship.

Трајковски, по образовању филозоф, аутор је књиге фикције „Истина, љубав: Рашомон ефекат“ објављене 2012. године, која је била у ужем избору за престижну књижевну награду „Утрипски весник“. Његов други роман „Неверство“ објављен је 2014. године, за који је добио награду „Македонска књижевна авангарда“ која се додељује за ново авангардно књижевно дело за писце до 40 година. Књигу је код нас издала „Агора“, а објављена је и у Албанији, Јерменији, Бугарској, Египту, Немачкој, а само је једна од неколико књига савремених македонских писаца објављених на енглеском језику у САД, код издавачке куће „Dalkey Archive press“. Пре три године објављена му је и збирка поезије „Филмске песме“. Превео је књиге „Милева Ајнштајн“ Славенке Дракулић, „Мачка човек



Фотс: Н. Нонин

вају бум свуда у свету, а посебно у Европи. Велика је ствар што је и македонско Министарство за културу објавило програм које има и наше Министарство, грант за превод и издавање књига, а појавили су се и издавачи који брину о ауторима, иду по светским сајмовима књига и промовишу их. Утисак је да се ситуација у последњих петнаест година променила као за сто година и то не само у Северној Македонији него свуда.

• Какве утиске носите са новосадског Fellowshipa?

– Новосадски Fellowship је свакако један од најбољих на којима сам био. Поред изузетних информација, свеобухватних о српским ауторима и књигама које добијамо, ми смо у прилици да сазнамо и много о српској културној уопште, а и да доживимо изузетну предиспозицију домаћина. Управо због тога, због гостопримства и изузетно професионално осмишљеног и реализованог програма, за само неколико издана је управо новосадски Fellowship постао надалеко препознатљив у тим круговима.

• Који аутор из Србије, или које књиге, су у новијем периоду читане и популарне у Северној Македонији?

– Звучаћу нескромно, али ја сам свакако један од највећих промотера српске књижевности у Северној Македонији. На Фестивалу „ПРО-ЗА Балкан“ гости су ми били Вида Огњеновић, Владислав Бајац, Владимир Пиштало, Светислав Басара и други. Не само да сам нека дела превео на македонски, већ и као издавач сам објавио многе књиге српских аутора. Објавио сам и „Ране јаде“ Данила Киша а то је била једина његова књига која до сада није била преведена на македонски. Наравно, та књига је и побудила највеће интересовање код читаоца.

• Међународни књижевни фестивал „ПРО-ЗА Балкан“ и сусрет издавача ће бити одржан у септембру у Скопљу. Кога сте позвали да учествује?

– Ове године ћемо имати рекордан број издавача, њих шестнаест нам долази из целог света, а на фестивалу ће из Србије учествовати велики писац и филозоф, добитник награде „Меша Селимовић“ Небојша Лапчевић. Такође, из Словеније нам долази писац и преводилац Евалд Флисар, најпревођећији словеначки писац. Свакако нас чекају узбудљиви дани на Фестивалу.

• Које бисте књиге издвојили од оних у последње време објављених у Вашој издавачкој кући Прозарт медиа?

– Фасцинира ме и још сам под утиском да смо објавили неколико књига, сликовница великог македонског хуманитарца Дениса Јанкуловског. Књиге за главног јунака имају дете са аутизмом. Књига „Космонаутко“ је баш била запажена, добили смо за њу и награду на Сајму књига у Скопљу од асоцијације издавача. Урадили смо много промоција на којима су учествовала и деца са аутизмом, као и друга деца са другим сметњама у развоју. Заиста је благодарни чин када видите да та деца могу да учествују у промоцијама, да читају приче о свом главном јунаку.

Гордана Нонин

Феномен Румена Бужаровске

• Шта значи за једну националну књижевност када поједини аутор „пробије“ баријере и постане познат у свету? Мислим, колико је значајан за књижевност Северне Македоније бум који је Румена Бужаровска направила у Европи са својим причама, као и сада с романом „Тони“.

– То је феномен, наравно позитивни, шта је урадила Румена Бужаровска. Не само у региону, објавио ју је и „Галимард“ у Француској, у Немачкој јој је књига читана... Она је тај феномен који се појави отприлике сваких десет или више година и који одради много више за препознатљивост националне књижевности уопште. Пре ње, такав бум је направио Гоце Смилевски. Ми смо екстремно поносни када добијемо једног таквог писца као што је то сада Румена Бужаровска и који отварају врата македонској књижевности свуда.

пас“ Миљенка Јерговића, „Шта је мушкарац без бркова“ Лите Томића, „На граловом трагу“ Светислава Басаре, „Витраж у сећању“ Владимира Пиштала и друге.

• Специфичност Fellowshipa у Северној Македонији је што се одржава у исто време када и Међународни књижевни фестивал „ПРО-ЗА Балкан“.

– Предност је у томе што је наш задатак, наш циљ био да представимо писце са Балкана пред издавачима из ширег региона, из Европе. И писци и издавачи имају тако ексклузивну могућност да се међусобно упознају, а што је најбитније, издавачи имају прилику да виде и чују уживо писце. Некада није довољно да имаш препоруку за име неког писца, за неку његову добру књигу. Другачије је када га упознаш, имаш прилику да чујеш како чита и представља своје дело, какав му је однос са читаоцима. Испоставило се током година да смо пронашли идеалну формулу и за писце и за издаваче.

• Дали је то све допринело да се национална књижевност Северне Македоније у последњих 15 година квалитетније представи на европском и светском тржишту?

– Ситуација је драстично побољшана у односу на период пре оснивања Фестивала и Fellowshipa. Наравно, многе ствари су допринеле тој промени. На пример, управо преводи страних књига последњих 15 година доживља-

СЛОВО НА УРУЧЕЊУ „ЖИЧКЕ ХРИСОВУЉЕ“

Песма нас тражи

Пише: Гордана Ђилас

Наши су корени дубоки. Када пребиваш у њиховој заштити, не може те оборити било ко. А у висинама крошња пребивају птице и душе неодлучних. Трештај лишћа кад стреми на светлости, дрхтај гранчице на којој одмара птица с вером да има крила, која ће је обдарили у свакој олуји.

Моја је песничка вера сва у тим прелазним стањима, у проблемима светлости на лицима која срећем, вера да је све у дубокој и непрекинутој промени коју подупирем и онда када се плашам да је то узалудно.

Вера да ово што пишем или оно што пише мене припада свима, да је принуда важна али не и пресудна, да је боље знати него имати и да писам сама док изричем речи које ме лече, како бих лечили себе могла да излечим још неког, у мелодији која је у мени настала давно пре мог рођења. У палажењу начина да сваки надражај преточен у поезију шири ту крошњу под којом смо сви, а да истински тон добија само када се помеша са осталим бојама. У звуцима детињства које је свако повео за себе, као бесцен близо што га посимо кроз овај живот, лежи оно једино што истински поседујемо – петакпута чистота. Онај првобитни извор, коме се враћамо у нади да имамо коме да га предамо. Да га подстремо пред поге онеме коме можемо рећи: ево, то сам ја, који сам желео да сачувам оно што сам од тебе добио, а ти гледај да не судиш, него прими овај дар, јер је од срца и поштен је с наодом да није толико укаљан да се не може опрати.

Са осећањем да је негде овде међу нама, у димензији коју још спознајемо и онај ко је потврдио и устолочио наше постојање међу другим народима и међу нама самим и да му је још као деачку ово место долазило у сан, како би га на време препознао и



помислио да ће од њега сачинити свети простор. Устројење српске архиепископије и круписање првог српског краља падићи ће својим значајем и свечаним карактером све датуме у српској историји. Краљевчани и сви који се овде с поштовањем и са поштовањем допирани себи од виђења палаче срца своја утешена неисказаним весељем“.

Да ли то све што можемо у свету усвојити и у злу, страдањима педушке деце што слива се са екрана растурајући душу. Живети поезију у времену у којем су поше вести важније од разумевања и подупирања у напредку и поштовању другог. Мера припадности њој мери се оним питањима где се рачуна све: дрхтај листа на ветру, пропупело зеленило на грани за коју си мислио да је давно промрзла па изгубила сокове, којом се пљину класала жита, звој на лицу виноградар док орезује виноградну лозу, с јасном мишљу шта мора да одстраи како би добио добар род, мајка кад сеје доброту преко нас, како би нас њоме сачувала док нам не стасају крила, а ми јој се као птићи гнездимо у крилу. Мера заједнице која и лечи и кажњава. Уроштити у дубоко море постојања може само поезија, а њена реч простира се у дубину и ширину. Вера да и пауза, непронађена права реч, ритам и мелодија воде у ослобађајући и загонетан простор свеукупног смисла нашег постојања.

Песма је и унутрашња принуда, сведочанство о јединствености и неповољности сваног од нас, наше право да будемо. А речи у којима се оваплоћује и сусреће са сваким појединачно јесу шифровани код наше општости и појединачности истовремено.

На северном зиду западног травеја, првобитно припрете Спасове цркве у Жичи, на слоју живописа из 14. века налази се општепознати фрески прелевог песника и писца беседа Светог Теодора Судита и идентификованог светог мозаика-песника. Они се издвајају по прибору за писање и писку усамљени у овом приказу. Одевени у једноставне монашке тунике држе пернице са ваљастим маст-

оницама које су причвршћене за тоболац у коме стоје пера. Овај прибор симболички предочава светлост знања и надахнућа, мудрост и непрекидну повезаност у вери. Сличан прибор може се видети у Грачаници, Богородичиној цркви у Пећу, у Леснову. Сви они чине посебну групу у оквиру живописне целине, смештену у истом писку у одговарајућем појасу фреска. Као монаси и песници, са сазнањем о пуној моћи речи, посебно оне која долази из скривених и невидљивих тајанстава душе, они сведоче о свету. За слугом Светог Саве они прикази одражавају иконографске и програмске оријентације у фрескопису, које ће се у наредним вековима развијати и преносити као темељ српске средњовековне уметности.

Бити песник значи певати и о најдубљим страховима и сумњама, у вери и нади да ће се однекуд појавити, да ће бапути песма која решава загонетку живота. Иако долази из најудаљенијих делова нашег бића и сведочи о васколикој свизи и песничкој животи, она пружа уточиште и штити, вежујући нас за божанску честицу. Песма исцелује просторе сумње и страха, и папајајући се искром стварања оваплоћује у заштићено место. Она је и слика нашег духа и наше зрелости. Када доспемо, у дугом и постојаном раду, када досегнемо духовну зрелост, указаће нам се. Доћи ће сама. До тада ћемо је призивати, наговарати, тражити, љутити се на њу. Писаћемо друге песме, у времену које је тешко и нествално, неискључиво и заборавно. Времену у коме је неговање поезије и културе маргинализовано као непотребно и некорисно. Као да се одржавање њеног значаја и важности своди на изоловане појединце, а не као културни програм од прворазредне важности. Као да нисам преца посла од неге сопствене савести, од не, која је божанско надахнуће, вагра живота без које би све што живи и дише било само оно што живи и дише. Није довољно. А, ту је, као анђеоско искушење, на нашем рамену, у нама. Видећемо је онда када будемо на то спремни. ■

ПРЕДЛОГ ЗА ЧИТАЊЕ

Итака од облака

Олена Планчак Сакач

(Друштво новосадских књижевника)

Нова песничка књига Олене Планчак Сакач има, како оцењује Јелена Марићевић Балаћ, чврсту и јасно дефинисану структуру. Отпочиње песмом изван циклуса „Вибрантни круг речи“, након које следи четири симетрично устројена циклуса песама („Тражим реч“, „Магија речи“, „Тишина бира речи“, „Речити одједи“) и епилошка песма, такође изван циклуса, под насловом „Писмо“. А како наводи Зденка Валент Белић, реч је за Олену средство одређења свести, искуства и спознаје, алатка мишљења и начин конкретизације егзистенције. У смислу тематизације речи и говора веома је, оцењује, важна управо завршна песма Писмо, која се (не случајно) налази изван циклуса и у којој се реч трансформисала у знак и тако записана премошћана мисли из једног у друго време постајући својеврсна утеха за нашу скучену темпоралност.



Коштац

Војислав Милутин

(Фондација Група север)

Милутин наставља сагу „Брат“, једну од најобимнијих у савременој српској књижевности, остајући на трагу централне теме свог дела у којем се спајају проза и поезија - призора принудног преверавања у делу Балкана где се укрштају (и преплићу) три конфесије - православна, католичка и исламска. Његов поход ка сећањима, али и страницима старих и нових докумената, објасњавајући простор (и народе) који су предмет његове пажње, заокружује се у приповест о, како је у свом слову навео Селимир Радуловић, „свету у којем се чуве глуша постулака људи“. Или, како вели сам аутор, онде се вуча страше наоко је заправо пастир - онај коме највише верују - тај који се њима раши. На том трагу пети том „Брата“, под знаковитим насловом „Коштац“, Милутин посвећује узрочима и последицама једног каменовања и спознаја да кад до тога дође - „није битно ко први хитац баца“...



КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Умеће слушања

„Ја сам та која нисам разговори са Милицом Николић“, Ненад Милошевић (Академска књига, Нови Сад, 2025)

Пише: Сања Перић

Разговори с Милицом Николић (1925–2019) представљају драгоцену сведочанство које обогаћује наш књижевни контекст и проширује разумевање културног наслеђа. Традиција белажења разговора обновљена је последњих деценија, али је и даље скрајнута у оквиру биографског дискурса. Ова књига разликује се од сличних остварења јер и сама Милица Николић иступила више као сведок, а мање као актер главних књижевних и културних токова. Описана је као „вероватно последња особа која је у једном дубљем смислу у себи снајала три епохе српске књижевности: ону насталу пре Другог светског рата, књижевност стварану после њега, до пронасти социјализма и Југославије и књижевност насталу последњих тридесет година, књижевност у доба транзиције“. То је чинила неуморно и с ванредном посвећеношћу – као критичарка, преводилац, уредница *Дела* и члан редакције *Нолита* – али и као пријатељ и ненамесљиви саговорник. У данашњици посебно ретко, умеће слушања издваја и Ненад Милошевића и Милицу Николић као инспиративне саговорнике и живописне сведоке свога доба.

Кључне личности разговора око којих се штеје мрежа асоцијација и анегдота јесу Бранко Миљковић, Марко Ристић, Александар Тишма, Васко Попа, Данило Киш и Борислав Радовић. На првом месту ипак је Оскар Давичо, с којим је Милица Николић провела двадесет година живота. Луцидно и пронциљиво, говори о њима као о живим људима који су волели, патили и писали – између политичких интрига и интимних драма – али без мистификације њихових стваралачких личности. Говори о њиховим навикама и каприцима – када је Давичо устајао, шта је Бора Радовић волео да једе, и како се Киш возио аутобусом – али без ситничавости којој често подлежу они што настоје да униз великане. Разговори теку неусиљено и природно, с понављањима, наузама и ћутањем које понекад упућује на заборав, а ипак до свесно или несвесно потискива-



ње болних уснова. Иако Ненад Милошевић инсистира на Давичовој љубомори, она превазилази домен смотљивог сећања и открива да је управо сагледавање његове парадоксалне природе кључно за разумевање његовог живота и дела.

Не прихватајући објектне *femme fatale* уз своје име, иако су се у њу заљубљивали наши највећи песници, Милица Николић скромно и одмерено говори о свом критичарском и уредничком утицају на њих. Промисања о поетичким променама не само у српској, већ и у руској и француској књижевности, доноси увиде о жанровским, стилским и тематским променама на прелому векова. Ауторка *Руске археолошке приче* знала је понекад да буде категорички оштра, као када је Александар Тишма поручила да рукопис *Женарика* треба да спали, али је увек, с ретким отменошћу духа, стајала иза својих ставова и дела. Има извесне ироније у коментару којим је Милица Николић пронашла рукопис есеја самог Ненада Милошевића: она му, наиме, говори да треба да скрати и

послоти своје записе. Читајући *Разговоре*, постаје јасно да је слично расипаност Милошевић пренео и у књигу *Ја сам та која нисам*. Пошто је у уводу открио да га Милица Николић ниједном није прескинула, он понекад пречесто користи ту слободу и препушта се својим размислима. Тамо где би ефектна опаска подстакла критичарку да продужи мисао или продуби изречено, Милошевић презузима ток разговора и уступа простор сопственој рефлексiji. Уверјева да су је писци волели, јер је „њена најлепша особина што уме да слуша“, истовремено се тако као истинито у својој једноставности.

Књига је богата фотографијама, анегдотама, цртицама из живота и рецитима, представљајући истовремено роман једног доба и безвремену похвалу читању. Ненад Милошевић назива Милицу Николић *музом српске књижевности* и присећа се речи Јосифа Бродског како муза никада не умире, само се сели до другог песника. Њено надахнуће ипак превазилазило је везаност за песнике, јер је она, изнад свега, суштински била везана за књижевност. Објављивање ових разговора представља чин захвалности њеној непоновљивој личности и делу – али и покушај да се обнови умеће слушања у добу заглашујуће буке. ■



Nenađ Milošević
JA SAM TA
KOJA NISAM

Академска књига

ВИШЕ ОД ИСТОРИЈЕ: СРБИН, РИМСКИ ПАПА (2)

„Гвоздени” је препородио Рим

Пише: Мила Михајловић



У време када је Сикст V изабран за папу, римска администрација била је пала на ниске гране. Корупција је царовала, град је био препун лопова, учмао и запуштен. Тако, када је 1585. године папа Гргур XIII умро, на његово место кардинали су изабрали снажњег човека, изгледом и духовно, са наодом да ће успоставити ред и повратити Вечни град из његове миленијумске успаваности. И тако почиње прича о великом папи, Србину из Црне Горе, прича која је у српском народу остала потпуно непозната. Али, Феличе Перети ни као папа није заборавио своје порекло и заштитач. На свој папски грб наредио је да се ослика лав који у шапи држи гранчицу са три крушке, симбол села порекла свога оца.

Нови папа је због своје строгости одмах добио је надимак „гвоздени”, али је за само пар година препородио Рим, и изгледом и духом. Под њим је становништво Рима десет пута увећано: са 15.000 становника, прешло је на 150.000.

Сикст V је потпуно реорганизовао Рим. Требало је, најпре, реорганизовати и уредити органе власти Католичке цркве, па је приступно реформи Римске курије. Одредио је да број кардинала не може да иде у бесконачно и ограничио га на 70, одредба која се одржала све до друге половине XX века. Сикст је такође, ради контроле територије, наредио да бискупи сваких пет година морају да дођу у Рим и Папи референтно стање у својим бискупијима и то подробно, *Ad limina apostolorum*. Ова одредба је и данас снажна, а извештаји *ad limina* у ватиканском архиву су драгоцен извор за црквену и националну историју.

Овим се Сикст V поставио као претеча колегијалног органа власти бискупа с римским папом, што је потврђено и 1962. године на Другом ватиканском сабору. Увео је ред и у изглед свештеника, наредујући обавезу свештеничке одоре на свим јавним местима. Одредио је да не може да постане кардинал ко је рођен изван брака, нити ако је отац деце, а да може да буде бирач за кардинала само свештено лице са најмање 22 завршене године. Основао је и Ватиканску штампарију. Интересантан је податак да је реорганизовао и црквени хор Базилике Светог Петра у који је дозвољен улазак кастрата. Уз

то, уставовио је празник Престављање пресвете Богородице, абортус означио као најтеже кривично дело једвако убиству, али је истовремено био и папа који је забрањивао астрологију, магију и варање.

Оваква репутација строгости новог папе била је извор многих легенди. Најпознатија у вези са његовим скептицизмом према чудима је следећа. Једног дана, у Риму се прочула вест да је на имању изван града из једне дрвене Исусове статуе почела да пури крв. Народ је кренуо да се окуша, а власник да зарађује. Вест је стигла и до папских ушију, па је и сам пошао да види то „чудо”. Када су му показали статуу, папа је затражио секиру. Изговарајући речи „као Христу ти се клањам, али те као дрво разбијам”, ударно је секиром статуу и разбио је на парам-парчад, а из статуе је исплао сунђер потопљен животињском крвљу. Сунђер је био обавијен капањом па, када би га повукли, стиснуо би сунђер и из статуе би потекла крв. Власник је одведен у Рим и погубљен, а у народу је остала још једна од бројних изрека о строгом папи: „Папа Сикст ни Христу не прашта”.

На пољу својеве политике, наредио је да се отвори прва јавна школа у Перуу и први универзитет у Еквадору. Био је познат као државник великог ауторитета. Посветио се одбрани вере и међународном увећању угледа Свете столице и папске државе. Жестоким противник ширења протестантизма и главни финансијер рата Шпаније против Енглеске, без устезања је 1588. екскомуницирао из Католичке цркве енглеску краљицу Елизабету I. Али је, истовремено, био правичан. Без обзира што је на све начине подржавао борбу ширења и примата Католичке цркве, јавио је осудио убиство француског краља протестанта Анрија III и, сматрајући морално одговорним за тај злочин шпанског краља Филипа II, наредио му да, под претњом анатеме, изађе пред Папски суд. Исто тако је, 1586. године, поништио уредбу папе Пија V у погледу Јевреја, сматрајући их претераним и дозволио Јеврејима да живе у свим деловима града, где год желе, а не у гету. Дозволио им је и да се баве трговином, укинуо обавезу да носе жуту траку пришивену на левој страни груди, а јеврејским лекарима дозволио да лече и хришћанско становништво.

ПОСТАПОКАЛИПТИЧКА ФИЛОЗОФИЈА

Прошло је време људи

У одломку „Енеада” који настоји да испита и објасни природу времена, записао је Борхес, тврди се да је прво неопходно спознати вечност, јер је она његов модел и праузор: време је за нас проблем, устрептали и захтеван проблем, у метафизици можда најживотијнији – вечност, игра или исцрпљујућа нада. Уосталом, није ли чак и Платон рекао да је време покретна игра светлости? Али, нису ли, с правом, сачувани и Шекспирови стихови које, нажалост, нема више ко да прочита:

*Куле
Високе, и дивни дворци, и свечани
Храмови, и сама попта земљина,
И све на њој, нестаће и неће
За собом никакав оставити траг?*

Ништавило и пустош толико су велики да су изгубиле смисао чак и речи Толкина који је некад... некад давно упозоравао да је судбина нашег времена одлучена и да је прошло време људи. (Да има икога ко би се још могао бавити временом, вечносту и људима, тај неко би засигурно, баш као и Толкин, морао да закључи да не треба жалити за онима чије је време истекло.)
Нестале су и морске алге, огромни китови убице, нестали су и весели делфини и разигране чиопе које су некада опседале кровове колиба у Кини. Заборављена је и Кина, није остало трага ни од свинги и пирамида у Египту, а камоли да није нестао и човек и сваки запис о његовом постојању!

Ђорђе Писарева

САВРЕМЕНИ ПЕСНИЦИ, ИЗ РУКОПИСА

Виктор Радун Теон

СВЕТИЛИШТЕ

тренутак само довољан је
и заборављам на простор
разговарам прстима са твојим
телом, отвореним као прасак
микрокосмички пребивам у
теби
посматрам звезду заноса како
пулсира

речи су се повукле
у своје прапостојбине
само крик још лебди
међу нама, разлива се
алхемијско злато
по нашим помешаним кожама

немир преображен у нектар
шифре од постанка света
бриде дотакнуте уснама
све је утишано
визија се пробија
као река кроз камен
танане слике шикљају
и растрзани простор полако
постаје светилиште

РИТУАЛ

гледамо се
и читава уметност сажета је
у том гледању које је река

постављаш ми коане
сваки твој покрет је
драмски чин

по твојим осмесима се
оријентишем
твоје усне су сањива шкољка
међу твојим чакрама се
гнездим

моји прсти изводе ритуал
по твојем телу док ме удишеш
сваки корак ка теби је улазак
у пучину

ћутиш а видим твоје речи
свуда по себи

ПРЕКО БЕЗДАНА

семе занемело
заметнута чар јабуке
тренутак разоткривања

ништа после експлозије
не остаје непреображено

покрети кичицом
у заносу спиралног плеса

влати нанизане у време
и сплетено шибље
и кривудање реке
и трновито грање дивљих
плодова
и мочварно тло
у које ноге лако тону

све су то вапаји
развијених архетипова
наговештаји ране
која крвари
из најдубље оазе бића

ниједан напад
не траје дуже од ноћи
и ми знамо
да нам летеће метафоре
рецитују неке изгубљене визије

време је
за починак
сутра опет свиће



СВАНУЋА И ЗАЛАСЦИ

Пуштам да се све само окреће
као филм
као рингишпил

сунце је свакако увек тамо
где га очекујемо

свако свануће и сваки залазак
па ипак ниједна тачка поласка
није иста

милим твојим власима косе
урањам у твоје усне

савијам време и
гужвам га у руци
из њега капље нектар
по нашим телима што светле

изнова и изнова понављам оду
гледам како се моје речи
обрушавају низ литицу
како прелећу све бездане

када те дотакну,
преображавају се
у мистичне руже

ИЗА ГРАНИЦА НЕСЛУЋЕНОГ

лизнути хоризонт
куда год се протеже
низ кичму лагано
трагати за жмарцима
за неслућеним пожаром
ужарено воће међу зубима
издржати раздор
што га ствара крик
ући под кожу
пребавати у осећају
сваки пев преобразити у корак
исцртавати обрине таме
поднети рањене комаде
времена
разнетог у предигри
тачно израчунатог краја

ПЕЊАЊЕ

У соби
без дна
тамо где се муљ
претвара у благослов
покушавали смо
да задржимо осу света

кап росе
на твојим дојкама
из наших сједињених тела
израста поредак

ништа нас неће зауставити
у пењању

из новог рукописа: Предсказани пртвони

ЛИЦЕ ЖАНРА: ХОРОР

Конструкција језе

Пише: Светислав Јованов



„Иронија је присутна чак и у највећим ужасима“, исказ којим Харолд Филипс Лавкрафт (1890-1937) отпочиње своју антологијску причу „Уклета кућа“, могао би се и данас уважити ако не као дефиниција, а оно као радна претпоставка „хорор“ жанра. Отуда, ако савремени читалац или посматрач траже сусрет са литературом која истовремено нуди и аутентичну емоцију страве, и дистанцирани увид у њено настајање, не треба да се окрене Мери Шели („Франкенштајн“, 1818) или Брам Стокеру („Дракула“, 1897), нити пак модерним примерима жанра попут Блоховог „Психа“ или „Лета ноћи“ (1991) Дена Симонса, него превасходно Лавкрафту, песнику пејзажа упутар којих „хорор“ постаје узорак суочавања језиво злосмисленог света и изгубљене, али самосвесне душе.

Обележен маловарошком атмосфером Нове Енглеске – рођен је и већи део живота провео у Провиденсу (Роуд Ајленд) – Хауард Лавкрафт је маестрално успео да кроз „хорор“ образац учини универзалним све битне мрачне димензије поменути атмосфере: лицемерне маске грађанског морала, „вештичје“ характе и процесе из раздобља Колонија (попут оног у Салему), перверзно похлепне и развратне свештенике, преживеле, но белачком цивилизацијом деформисане индијанске легенде, као и сива празноверја (често ипшестуозних) фармерских заједница. Ипак, у његовим причама, као и у култном роману „На врхунцима лудила“ нема ни трага конвенционалном реализму, нити провинцијалном фолклору. Превлазећи релативно брзо егзотичне амбијенте и идеализоване јупаке који доминирају у његовој раној фази, Лавкрафт већ средином тридесетих, полазећи од поступка онеобичавања реалистички зачетих призора, претвара просторе Провиденса, Аркема, Инсмаута и долине Мискатоник – смеше стварних и фиктивних места – у митска места модерног хорора, управо инсистирањем на стратегији „места (топонима) језе“.

У Лавкрафтовој верзији хорор је трагедија простора, тачније речено: предоцба суочавања (јунака) са светом као непријатељем.

У томе је управо и један од разлога његове актуелности за савременог читаоца, суоченог на нивоу свакодневице са безбројним ужасима који се тешко (ако икако) могу идентификовати

За Лавкрафта су, наиме, већина до његовог доба верификованих поступака и реквизита овог жанра, од „породичног проклетства“ и феномена двојника до мотива „погодбе са ђаволом“, само чиниоци (или ступњеве, свеједно) у постицању ефекта „исконске космичке страве“ – како он сам наводи у и данас инструктивном огледу „Натприродна страве у књижевности“. А поменута страве је синтеза међудејства психе јупака (који је често и наратор) и коби посебног, „обележеног“ места: тако, у већ поменутој „Уклетој кући“, јупаков ујак постаје жртва укупног деловања Харисовог породичног окружења (а не неке појединачне, фантомско-вампирске фигуре), док је сличан механизам, само појачан ефектом опширног, примењен и код приче „Снови у вештичјој кући“. Најзад, чак и ремек-дело „У клопци фараона“, обликовано као псеудо-исповест чувеног мађионичара Худинија о кошмарно проведеној ноћи у подземљима Кефренове пирамиде, заснована је на преображају читавог окружења у јупаковог противника.

У Лавкрафтовој верзији, дакле, хорор је трагедија простора, тачније речено – предоцба суочавања (јунака) са светом као непријатељем. У томе је управо и један од разлога његове актуелности за савременог читаоца, суоченог на нивоу свакодневице са безбројним ужасима који се тешко (ако икако) могу идентификовати. У том контексту, није на одмет напоменути да је и закаспели талас откривања Лавкрафта код нас – зачето избором прича „С ону страну сна“ (1989) – имао нешто од интензитета грознице која опседа јупаке његових прича (и која се, узгред, манифестовала и у издавачком утривању све до нивоа крађе превода и кршења ауторских права). С друге стране – да се вратимо почетном наводу о иронији – ако у „хорору“ целина света делује непријатељски – онда и угрожени јупак/наратор/читалац мора напрегнути све снаге да би јој се одупро (о победи нема, дабоме, говора). Што ће рећи, да јупак мора у сваком тренутку имати на располагању два оруђа: иронију и самосвест. Лавкрафт је један од ретких који је наслутио ову тајну: страве и ужас су плод ироније и конструкције – зато што је и обрнуто тврђа најчешће тачна. ■



/ДЕВЕТА УМЕТНОСТ: „ЦЕКИЛ И ХАЈД БЕЛО И ЦРНО“, МАРКО КОНАВО И КОРАДО РОИ

Два бића једног човека

Пише: Илија Бакић



Двојац који чине сценариста Марко Конаво (1974) и цртач Корато Рои (1958), наставаља сарадњу која је ишла на врло леп пријем код европских и домаћих стрип-пољубаца и критичара. Након албума „Дракула“ и „Франкенштајн“, оригинално објављених за издавачку кућу „Ло скарбео“ а потом брзо преведених и објављених у неколико земаља – код нас од престижне „Чаробне књиге“ у респектабилној библиотеци „Стари континент“ – крајем прошле године појавио се и албум „Цекил и Хајд Бело и црно“. Како то сам наслов наговештава реч је новом читању још једног класика хорор жанра, овог пута новеле-кратког романа „Необичан случај доктора Цекила и господина Хајда“ (1886) аутора Роберта Луиса Стивенсона (он је 1883. године објавио роман „Острво с благом“ који је постао класик деције литературе и темељ литерарног жанра посвећеног гусарима и пиратима). Наравно, стрипови који су „адаптација“ класичних и популарних романа пишу претерано ретки а у овим случајевима реч је о кључним делима у историји хорора као литерарног жанра али и темељним иконама популарне културе XX века које су ушле у бројне уметничке форме (од филма и стрипа до позоришта, ТВ серија и компјутерских игрица), у свакодневни говор односно фонду појмова чије значење је опште познато. Неспорно је да „Цекил и Хајд“ садрже низ елемената и образаца чија је интригантност ванвремена. С друге стране, сама структура новеле као и стилистички манир казивања (дешавања првенствено описују Цекилови пријатељи) и данас су добро изнад рутинске, конфекцијске хорор (пара)литературе. Но, атрактивност новеле неминуовно је допела бројне „преправке“ и вулгаризације оригинала који је понекад мељан безмало до непознајивости.

„Необичан случај доктора Цекила и господина Хајда“ написао је Стивенсон за три дана, у грозници (за следећа три дана је потпуно променио причу јер се прва верзија није допала његовој супруги). Радња се, за разлику од дотадашњих готских прича, дешава у савременом Лондону а протагонисти су рационални доктор који, пошто попије напитак који је створио, постаје агресивни и разуларни Хајд (његово име асоцира на нешто скривено као што докторово подсећа на некако убиство). Две личности у једном телу надмећу се за превласт. Теоретичари Стивенсонову намеру да се страво и фантастично објасни научним методама и каузалним размишљањем сматрају за коначни раскид са готском традицијом. Роман је био прави литерарни хит па је брзо прирећен за позориште; први филм по роману снимљен је 1908. године а за њим су следиле бројне верзије које се често пишу држале оригинала. У поговору албума Матео Палоне се, у тексту „Цекил, Хајд и ми“, детаљно бави историјатом новеле односно драматизација и филмских адаптација; он наводи и готово невероватан податак да је глумца који је у позоришту играо Цекила и Хајда у време Трбосекових убиства био осумњичен да је управо он тај страшни убица!

Као и у претходним адаптацијама за стрип Конаво се определио за слободнији приступ литерарном предлошку што је и назначено на првим страницама речима

„Слободна адаптација новеле“. У речено се знатније читаоци могу уверити врло брзо јер прича одлази у смеру која је поприлично неочекиван и на трагу је дуго присутне тенденције „осавременавања класике“ односно акцентовања и продубљивања неких елемената оригиналне приче. Основни костур заплета – неочекивани резултат докторовог експеримента – и даље је ту и из њега се могу извлачити закључци о морално-етичкој „неосетљивости“ науке односно о опасности од „отимања контроли“ творевина научних истраживања. Конавољеве допуне приче добро релативизују ове тезе јер су Цекил и Хајд свесни један другог и међусобно комуницирају из чега следи закључак да ни добри доктор (који Хајду даје наплате шта да ради) није тако фин а за шта се само делимично може кривити дубоко конзервативно друштво викторијанске Енглеске односно дубока траума из детињства. Биће да, ипак, сви људи имају у себи два човека или више њих. Овај кога Цекил крије почеће да се јавља самостално, независно од напитка који га је до тада призивао чиме се достижено ново стање у коме су личности спојене и више не беже једна од друге. Конаво је основном заплету додао и нови – злочине Цека Трбосека који су се почели дешавати 1888. године, дакле после појаве Стивенсонове новеле. Путеви Хајда и Трбосека се преплићу а Цекил, у својој истрази наилази на амбициозну уметницу фасцинирану мртвим телима која фотографисе а којима је неко „слабдева“; паралелно, појављују се свештеници који се противи Цекиловим испитивањима и за кога ће се „обринути“ Цекилу слуга као и полицијски инспектор Стивенсон који је ликом управо пјасец новеле.

Почетне дилеме новеле Конаво је продубио увођењем нових дешавања и ликова и тако обемислило могућност давања једноставних и децидираних одговора па је оно „бело и црно“ из наслова чиста иронија јер само себе пориче. Али ако је морално-етички ниво стрип приче уштан, мајсторство Корато Роиа апсолутно је неспорно. Читалац стрипа се на своје велико задовољство поново среће са његовом фасцинантном способношћу дочаравања атмосфере а графизам, валери, монтажа табла, брзе промене ракурса и формата цртежа остављају гледаоце без даха. Префињени детаљи, какви су мутни обриси Хајда у тренуцима дилеме, вилицима лик Амелије, студенткиње сликарства, бруталне поставке мртвих тела, додатно дижу тензије и појачавају узнемирење и мрачне спутње... Рои је и даље ненадмашан у претаквању страве и ужаса у слици.

Речју, „Цекил и Хајд Бело и црно“ Конаво и Роиа нови је драгуљ у сарадњи овог тандема, изванредно дело које комбинујући знању причу и сасвим нове елементе гради сложени, вишезначно интригантни амалгам оживљен рафинираним, маниристичким готским цртежом створеним руком, перима и четкицама врхунског цртача. ■

